Political Studies of Islamic World

P-ISSN:2252-0929
E-ISSN: 2676-3524

Study of Visual Substrates – Geo-economic and Geo-political Competition between Iran and Russia in West Asia (2015-2020)

Mitra Rahnejat*
Assistant Professor of Political Sciences, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran(Corresponding Author) rahnejat@atu.ac.ir

Tirdad Taghipour
Ph.D. Student in International Relations, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran
tirdadtaghipoor1991@yahoo.com

Abstract

Objective: West Asia is important to both Russia and Iran for a number of reasons. Being located in this country geopolitically in the area and neighborhood of West Asia has several possibilities to use the resources and reserves of the region as well as the potentials of strategic groups and countries that the region activates or activates. They register with other countries. The purpose of this study is to study the contexts of Mica - geo-economic and geopolitical competition between Iran and Russia in West Asia.

Method: This paper has been processed based on documentary and archival data using a comparative method based on the geo-economic approach to analysis.

Findings: The findings show that the two countries are in the field of countering the US presence in the region, nuclear energy and counter-terrorism, and providing regional security in the areas of oil and gas sales, exports of goods and services in the region. Organizationally, the presence in the construction phase of Syria is competing with each other and there are deep differences in the issue of Israel.

Conclusion: The general conclusion of the transparent space research is one of the important areas of competition and climate between Iran and Russia in the West Asian region with a focus on geopolitics and geo-economics.

Keywords: Russia, West Asia, National Security, Alliance, Iran

Article Type: *Research*

∗ Political Studies of Islamic World,Summer 2021, Vol.10, NO.2, 93-112
DOI: 10.30479/psiw.2021.15144.2965
Received on 26, February 2021 Accepted on 3 July, 2021
Copyright© 2021, Rahnejat & Taghipour
Publisher: Imam Khomeini International University

شاپا چاپی: ۰۹۲۹-۲۲۵۲
شاپا الکترونیکی: ۳۵۲۴-۲۶۷۶

مطالعات سیاسی جهان اسلام

مطالعه بسترهای همکاری – رقابت ژئواکونومیکی و ژئوپولتیکی ایران و روسیه در غرب آسیا (۲۰۱۵–۲۰۲۰)

میترا راه نجات*
استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبایی(نویسنده مسئول) rahnejat@atu.ac.ir
تیرداد تقی پور
دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبایی، tirdadtaghipoor1991@yahoo.com

چکیده

هدف: غرب آسیا به دلایل متعددی هم برای روسیه و هم برای ایران اهمیت زیادی دارد. قرار گرفتن این دو کشور از نظر ژئوپلتیکی در حوزه و همسایگی غرب آسیا، فرصت‌های متعددی را در اختیار آن‌ها قرار داده است تا از منابع و ذخایر منطقه و همچنین پتانسیل‌های استراتژیکی گروه‌ها و کشورهای منطقه جهت همکاری یا رقابت با یکدیگر و با سایر کشورها استفاد کنند. هدف این پژوهش، مطالعه بسترهای همکاری – رقابت ژئواکونومیکی و ژئوپولتیکی ایران و روسیه در غرب آسیا است.

روش: این مقاله به استناد داده‌های اسنادی و آرشیوی با استفاده از روش تطبیقی بر مبنای رهیافت ژئواکونومی به تجزیه و تحلیل می‌پردازد.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهند، این دو کشور در زمینه‌های مقابله با حضور امریکا در منطقه، انرژی هسته‌ای، بخش مبارزه با تروریست و تأمین امنیت منطقه همکاری داشته و در حوزه‌های فروش نفت و گاز، صادرات کالا و خدمات به کشورهای منطقه، حوزه نظامی، حضور در مرحله سازندگی سوریه با هم رقابت دارند و در مسأله اسرائیل اختلاف عمیق دارند.

نتیجه‌گیری: نتیجه‌گیری کلی پژوهش، ارائه فضای شفافی از حوزه‌های مهم رقابت و همکاری دو کشور ایران و روسیه در منطقه غرب آسیا با تمرکز بر زمینه ژئوپولتیک و ژئو اکونومیک است.

واژگان کلیدی: روسیه، غرب آسیا، امنیت ملی، اتحاد، ایران.
نوع مقاله: پژوهشی

*مطالعات سیاسی جهان اسلام، تابستان ۱۴۰۰، دوره ۱۰، شماره ۲، پیاپی ۳۸: ۹۳–۱۱۲
تاریخ دریافت مقاله:۱۳۹۹/۱۲/۸ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۴/۲۲
ناشر: دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

۱.مقدمه

روابط تاریخی مسکو و تهران، نشان دهنده رابطه‌ای با همگرایی و واگرایی بسیار و وابسته به عوامل گوناگون چندجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی است. این رابطه شامل اتفاقات گوناگون میان ایران و روسیه از ابتدای قرن نوزدهم است. اشغال ایران توسط شوروی در سال های ۱۸۱۳ و ۱۸۲۸ با قرارداد گلستان و ترکمن‌چای، دخالت شوروی در انقلاب مشروطه ایران، حمایت شوروی از جریان‌های جدایی‌طلب در شمال ایران در پایان جنگ جهانی اول و دوم، اشغال بخشی از سرزمین ایران در پایان جنگ جهانی دوم توسط نیروهای نظامی شوروی، پشتیبانی از حزب توده، حمله شوروی به افغانستان و اشغال این کشور مسلمان‌نشین همسایه ایران، حمایت شوروی از عراق در طول جنگ با ایران، از جمله اقدامات و رفتارهای تنش‌آمیز و رقابتی روسیه است. پس از غالب شدن نگاه اوراسیاگرایی در سیاست خارجی روسیه از دهه ۱۳۷۰، روابط دو کشور افزایش یافت. جنگ داخلی در تاجیکستان، وضعیت دریای خزر و درگیری بین ارمنستان و آذربایجان بر سر منطقه قره‌باغ، به مرور روس‌ها را نسبت به جایگاه مهم همکاری با ایران مطلع کرد. نقش ایران در حل جنگ داخلی تاجیکستان در طول سال‌های گذشته به عنوان نمونه همکاری مثبت بین ایران و روسیه بود.

از طرفی ایران و روسیه در موضوع حفظ امنیت دریای خزر، افراط‌گرایی، مبارزه با تروریسم و خطرهای منطقه‌ای تفاهم‌نامه دارند. در دو دهه اخیر نیز بحران‌های عراق، سوریه و افغانستان، بسترهای همکاری بیشتر ایران و روسیه را شکل داده‌اند.

با انتخاب مجدد پوتین به ریاست جمهوری روسیه برای بار سوم در سال ۲۰۱۲، ماهیت تعامل روسیه با منطقه غرب آسیا تغییر کرد و مسکو حضور خود را در این منطقه افزایش داد. این کشور با انجام حملات هوایی علیه گروه‌های مخالف رژیم بشار اسد، به طور جدی‌تر درگیر مسائل غرب آسیا شد.

با توجه به حضور فعال روسیه در غرب آسیا، بررسی ابعاد رقابت و همکاری این کشور با ایران در شرایط حساس کنونی حائز اهمیت بوده و هدف از نگارش پژوهش پیش رو، مطالعه بسترهای همکاری – رقابت ژئواکونومیکی و ژئوپولتیکی ایران و روسیه در غرب آسیا در سال های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۰ است. سؤال اصلی تحقیق این است که با توجه به تحولات منطقه طی ۵ سال گذشته، زمینه‌های همکاری و رقابت ایران و روسیه در منطقه غرب آسیا چیست؟ فرضیه مقاله عبارت است از: «ایران و روسیه در زمینه‌های مقابله با حضور امریکا در منطقه، انرژی هسته‌ای و بخش مبارزه با تروریست و تأمین امنیت منطقه همکاری داشته و در حوزه‌های فروش نفت و گاز، صادرات کالا و خدمات به کشورهای منطقه، حوزه نظامی، حضور در مرحله سازندگی سوریه با هم رقابت دارند و در مسأله اسرائیل اختلاف عمیق دارند. «نگاهی به ادبیات تحقیقی موجود در زمینه موضوع این مقاله نشان می‌دهد که پژوهش پیش رو از چند

منظر با آن‌ها متفاوت است: نخست، از نظر بعد زمانی است که این مقاله بر سال‌های متأخر؛ یعنی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۰ متمرکز است. دوم، این مقاله نگاهی تطبیقی دارد؛ در حالی که سایر آثار متمرکز بر سیاست‌های راهبردی ایران و روسیه می باشند. سوم، این مقاله درصدد است روابط همکاری‌جویانه و رقابتی دو کشور را در یک منطقه خاص؛ یعنی غرب آسیا مورد بررسی قرار دهد. در نگاهی کوتاه به آثار موجود در زمینه این مقاله، می‌توانیم به پژوهش‌های ذیل اشاره کنیم: حسین عسگریان (۱۳۹۴) در کتاب «چشم‌انداز روابط ایران و روسیه» به بررسی روابط دو کشور ایران و روسیه در طیف وسیعی از حوزه‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی، فرهنگی و استراتژیک پرداخته است و با نگاهی آسیب‌شناسانه، این روابط را بررسی و توصیه‌هایی را برای پیشبرد منافع ملی ایران در قبال روابط و تعامل با روسیه مطرح می‌کند. .مهدی سنایی و جهانگیر کرمی (۱۳۹۵) نیز در کتاب روابط ایران و روسیه به بررسی جنبه‌های تاریخی روابط دو کشور می‌پردازند. صفری، (۱۳۸۴) در کتاب ساختار و تحولات سیاسی در فدراسیون روسیه و ایران، جایگاه روسیه را در تاریخ روابط خارجی ایران مورد کنکاش قرار می‌دهد. مهدی سنایی و جهانگیر کرمی (۱۳۹۵) در کتاب روابط ایران و روسیه، به طور جداگانه به بررسی روابط ایران و روسیه و جنبه‌های گوناگون آن می‌پردازند. این کتاب که شامل مجموعه‌ای از مقالات پژوهشی استادان و صاحب‌نظران این عرصه است، روابط ایران و روسیه را از جنبه‌های تاریخی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ... بررسی می‌کند. امین دیلمی معزی (۱۳۹۱)، در مقاله سیاست خارجی روسیه در خاورمیانه در دوران پوتین، به بررسی راهبردهای پوتین با آغاز دور دوم ریاست جمهوری وی، به نقش و حضور فعال‌تر این کشور در منطقه غرب آسیا با تأکید بر کشورهای ایران و سوریه می‌پردازد. در کنار کتاب‌های فوق‌الذکر و مقالات، منابع متعددی به نگارش درآمده‌اند که همگی در سه منظر یاد شده با این مقاله متفاوت می‌باشند.

این مقاله به استناد داده‌های اسنادی و آرشیوی با استفاده از روش تطبیقی بر مبنای نظریه ژئواکونومی به تجزیه و تحلیل می‌پردازد و از سه قسمت اصلی تشکیل شده است: قسمت اول که به بررسی چارچوب نظری پرداخته است. قسمت دوم، همکاری و رقابت ایران و روسیه در حوزه‌های بازار کالا و خدمات، نفت و گاز، انرژی هسته‌ای، مسائل نظامی، امنیتی و سیاسی را بر اساس داده‌های جدید بررسی کرده است و در قسمت سوم پژوهش به نتیجه‌گیری پرداخته می‌شود.

۲. چارچوب نظری

تاریخچه توجه به رویکرد ژئواکونومی[1] به پایان عصر جنگ سرد و فروپاشی نظام دوقطبی باز می‌گردد. ادوارد لوتواک[2] در ۱۹۹۰ در مطلبی با عنوان «از ژئوپلیتیک به سوی ژئواکونومی؛

1.Geoeconomics
2. Edward Luttwak

منطق بحران، ساختار تجارت» به بررسی مؤلفه‌های روابط میان بازیگران جهانی در عصر پس از جنگ سرد می‌پردازد. ژئواکونومی ممکن است از دو مسیر تعریف شود؛ اول می‌توان آن را به مثابه روابط میان سیاست و تغییرات در قدرت و ژئوپلتیک ملی در نظر گرفت و یا به مثابه پیامدهای اقتصادی روندها در قدرت و ژئوپلتیک ملی به حساب آید. هر دوی این مفاهیم که «تجارت دنباله‌رو قدرت است»؛ یعنی طرح‌های قدرت ملی از پیامد اقتصادی برخوردار هستند و یا «قدرت، دنباله روی تجارت است» به مثابه اینکه همواره نتایج ژئوپلتیک خاصی در مفهوم اقتصادی وجود دارد، به موضوع ژئواکونومی اشاره می‌کنند. (Baru, 2012:47)

ژئواکونومی مفهومی است که تلاش می‌کند، اتصالات متنوع میان اقتصاد بین‌الملل، ژئوپلتیک و امنیت را در بر گیرد. در سال‌های پس از جنگ سرد، بسیاری از تحلیل‌گران معتقد بودند که در پایان جنگ سرد، اهمیت قدرت نظامی نسبت به قدرت اقتصادی کاهش یافته است و بر اساس همین استدلال بر مورد دوم؛ یعنی قدرت اقتصادی متمرکز شدند (Thirlwell,2010:2). بر اساس منطق ژئواکونومی، روند مناسبات میان بازیگران در عرصه جهانی همچون دوران جنگ سرد مبتنی بر کنش‌های ژئوپلتیک نمی‌باشد، بلکه این مفهوم اقتصادی است که جایگاه ویژه‌ای در درون ساز و کارهای رفتاری کشورها خواهد داشت.

بررسی نظرات لوتواک نشان می‌دهد که وی همچون بسیاری از تحلیل‌گران امنیتی واقع‌گرا منبع اصلی رفتار تعارضی در سیاست بین‌الملل را همچنان دولت – ملت‌ها در نظر می‌گیرند؛ چرا که بر تداوم رفتار رقابتی میان ایالات متحده و سایر قدرت‌های اقتصادی جهان تأکید دارد. درواقع در نگاه لوتواک، مسأله رقابت در سیاست بین‌الملل به رغم برخورداری از ماهیت نظامی و ژئوپلتیک به زیور اقتصاد و مؤلفه‌های ژئواکونومی آراسته شده است. به طور طبیعی در این رقابت که ماهیت اقتصادی دارد، برخلاف قرون ۱۵ و ۱۶ میلادی که رقابت میان قدرت‌های بزرگ در عرصه اقتصادی مرکانتلیستی نیز ماهیتی نظامی داشت و به منازعات شدید نظامی منجر می‌شد، در عصر پساجنگ سرد، این قدرت‌ها با ابزار اقتصادی به میدان رقابت قدم می‌نهند. ایجاد محدودیت در واردات، تأمین سرمایه لازم جهت حمایت از طرح‌های رقابتی، فراهم کردن بستر و زیرساخت‌های رقابتی از دیگر ابزارهای ژئواکونومی به شمار می‌روند (Luttwak, 1990:18-20). بعد از جنگ سرد، ژئوپلیتیک همچنان جایگاه خود را برای قدرت‌های بزرگ حفظ کرد، اما تحول مهمی نیز در شاخص‌ها و اولویت ابزارهای نفوذ بین‌المللی به وجود آمد و مسائل اقتصادی و اقتصاد سیاسی نیز اهمیت زیادی یافت.

واقع‌گرایان ساختاری، امکان همکاری بین‌المللی بر اساس ساختار آنارشیک نظام بین‌الملل را مطرح می‌کنند. آن‌ها با تردید به موضوع همکاری می‌نگرند، ولی آن را غیرممکن نمی‌دانند. دولت‌ها با هم همکاری می‌کنند تا به این طریق، قدرت خویش را افزایش دهند (جکسون و سورنسون،۱۳۸۵ :۷۵) والتز بر این باور است که در فضای آنارشی، امکان همکاری محدود است. با اینکه ممکن است دولت‌ها از همکاری سود اقتصادی ببرند، اما دولت‌ها نگران سود

بیشتر دیگر کشورها هستند. دستاوردهای نسبی که در مقایسه با دستاورد دیگران سنجیده می‌شود، اهمیت بیشتری دارد. هیچ دولتی نمی‌پذیرد که کشور دیگر از همکاری موجود بیش از خود او منفعت داشته باشد؛ چون در بلندمدت توازن بین آن‌ها تغییر می‌کند. (مشیرزاده،۱۳۹۶: ۱۱۶)

تغییرات بعد از جنگ سرد، ابتدا استفاده انحصاری از قدرت نظامی به عنوان ابزار قدرت ملی را محدود کرد، سپس الگوی استفاده از نیروی نظامی را دگرگون کرد. در شرایط کنونی، توانمندی اقتصادی در سطح ساختار، مدیریت تولید و صدور کالا، خدمات و سرمایه‌گذاری اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا در رقابت دو کشور در منطقه خاص، حجم صادرات و واردات و به تبع آن کنترل تولید، عرضه و جذب سرمایه و سرمایه‌گذاری در کشورهای منطقه شاخص‌های مؤثرتری در تعیین سیاست اقتصادی کشورها و بررسی همکاری – رقابت دو کشور به شمار می‌روند.

در رقابت‌های ژئواکونومی، ابزار و علت رقابت و شیوه حل و فصل اختلافات، اقتصادی است. در این مسیر، مناطقی که هم نقش واسط و هم نقش بازار هدف را دارند، نسبت به سایر مناطق اهمیت بیشتری دارند. منطقه غرب آسیا یکی از مناطقی است که قدرت‌های بزرگ برای رقابت میان خود برگزیده‌اند. این قابلیت به واسطه موقعیت جغرافیایی ویژه و برخورداری از بسترها و زیرساخت‌ها به دست آمده است.

۳. زمینه‌های همکاری و رقابت ایران و روسیه در منطقه غرب آسیا

الف– بازار کالا و خدمات

غرب آسیا به دلیل برخورداری از منابع بالای مالی هم به جهت سرمایه‌گذاری و هم به جهت بازار برای صادرات کالا، از اهمیت زیادی برای روسیه و ایران برخوردار است. روسیه به دنبال استفاده از ظرفیت کشورهای این منطقه است. طبق گزارش مرکز صادرات کالای روسیه، از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۰، کشورهای غرب آسیا (۱۶ کشور از جمله ایران و ترکیه) حدود ۱۱ درصد از صادرات روسیه را به خود اختصاص داده‌اند (همتی، ۱۳۹۹: ۱۰۵).

تجارت با همسایگان، در تجارت خارجی هر کشوری از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است؛ چرا که از یک سو، با افزایش فاصله جغرافیایی در تجارت خارجی، هزینه‌های تجاری افزایش می‌یابد و هم افزایش مبادلات تجاری و اقتصادی به معنای گره خوردن سایر تعاملات شامل تعاملات سیاسی و حتی امنیتی است. ایران و روسیه هم از این قاعده کلی مستثنی نبوده و حتی در شرایط تحریمی ایران می‌توان به وضوح مدعی شد که اهمیت تجارت با همسایگان، برای این کشور به مراتب بیش از گذشته است. کشورهای منطقه غرب آسیا به عنوان هدفی مهم و نزدیک برای تجارت کالا و خدمات ایران تلقی می‌شوند. (Mahdy & Hassanein, 2020 :

.(88-77 بر اساس اطلاعات جدول زیر، حجم صادرات ایران از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ به کشورهای منطقه، سیر افزایشی داشته است. این در حالی است که حجم واردات در همین بازه زمانی سیر نزولی را تجربه کرده است.

جدول ۱: درصد سهم ایران و روسیه از صادرات و واردات کشورهای غرب آسیا

نام کشور	شریک تجاری	وضعیت تجاری	درصد	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
کشورهای غرب آسیا	روسیه	واردات	درصد	۱,۴۹۸	۱,۳۸۴۱	۱,۲۵۱۶	۱,۲۸۱۸	۲,۱۹۴۲
		صادرات	درصد	۰,۱۹	۰,۲۰	۰,۲۲	۰,۲۶	۰,۲۷
کشورهای غرب آسیا	ایران	صادرات	درصد	۰,۸۵	۱,۲۵	۱,۰۲	۱,۵	۱,۰۶
		واردات	درصد	۳۶,۹۴	۳۴,۴۲	۳۰,۸۳	۳۲,۵۷	۳۵,۲۱

https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MEA/StartYear/2010/EndYear/2018/TradeFlow/Import/Partner/IRN/Indicator/MPRT-SHR-TTL-PRDCT

جدول ۲: حجم کالا و خدمات مشترک صادراتی از روسیه و ایران به کشورهای غرب آسیا در سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹

صادر کننده	نوع کالا	سوریه ۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
روسیه	آهن و فولاد	۵۰۷۹	۱۸۳۹	۰	۸۹	۱۵۱۰
ایران			۸۵۲۹	۷۲۳	۱۱۶	۹۷
روسیه	تونون و تنباکو	۰	۲۳۱	۲۶۱۰۴	۱۳۸۸۲	۱۰۷۵۸
ایران			۲۰۲	۲۹۹	۲۳۵	۰
روسیه	لاستیک و مواد آن	۲۹۱	۲۷۶	۶۹۰	۴۷۱	۱۴۶۹
ایران			۲۰	۷۸۳	۸۱۲	۳۲
روسیه	کاغذ و مقوا؛	۷۳۹	۳۸۶	۱۶۵۶	۶۰۴	۱۳۰۰
ایران			۲۶۳	۵۶۶	۰	۰
روسیه	دستگاه های نوری و جراحی	۹۰۲	۲۱۵	۷۲۷	۱۲۲۱	۶۷
ایران			۶۲	۹۵۱۸	۱۴۷۳۵	۵۰۱
روسیه	مس و مواد آن	۹۴۳	۲۹۸۱	۵۴۵	۱۳	۰
ایران			۲۵۱۶	۱۶۰۲	۹۲۰	۲۱۵
روسیه	وسایل نقلیه	۱۱۳۰	۲۶۸۷	۵۵۱۸	۱۰۶	۲۱۷۸
ایران			۶۵۱۹	۲۲۲۷	۵۲۲۲	۱۱۲۰
روسیه	محصولات دارویی	۱۲۸۹	۱۴۲۲	۸۴۳	۱۲۳۰	۱۸۹۸
ایران			۱۲۲۹۰	۲۷۹۲۹	۷۸۷۲	۱۴۲۹۱
روسیه	سبزیجات خوراکی	۲۷۲۲	۱۱۲۲	۰	۰	۰
ایران			۲۶۲۶	۳	۲۰	۰
روسیه	ماشین آلات الکتریکی	۲۲۱۶۴	۱۸۳۳۰	۲۰۷۱	۶۰۱۲	۲۷۲۱۹
ایران			۲۲۲۷	۲۳۹۱۷	۲۸۵۸۶	۶۰۵۹۷

صادر کننده	نوع کالا	امارات متحده عربی ۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
روسیه	آهن و فولاد	۶۳۸۸۸	۹۲۳۹۸	۸۵۶۳۵	۱۱۰۱۷۶	۵۷۰۳۲
ایران		۳۳۳۶۶۴	۳۶۰۷۸۷	۶۱۹۰۸۷	۴۱۶۶۱۳	۰
روسیه	تونون و تنباکو	۲۲۵۱	۱۹۷۲	۱۲۷۰	۲۰۲۱	۲۴۴۶
ایران		۱۴۵۰	۳۲۳	۸۱	۵۹۱	۰
روسیه	سیمان	۳۱۵	۹۱۰۳	۱۳۰۶۸	۱۲۰۴۱	۲۰۶۶
ایران		۲۳۰۰۶	۲۲۵۷۸	۷۰۶۲۷	۶۰۰۷۳	۰
روسیه	کاغذ و مقوا؛	۱۵۵۱۲	۹۹۷۸	۱۵۳۲۹	۱۷۱۸۴	۱۷۲۲۴
ایران		۱۱۶	۲۹۴	۷۹۰۵	۱۷۲۳	۰
روسیه	محصولات لبنی	۱۵۶	۳۳	۳۰۲۵	۱۲۵۰۵	۸۲۱۲
ایران		۳۰۷۳	۶۵۵۶	۲۵۸۰	۶۱۳۸	۰
روسیه	پلاستیک و مواد آن	۱۱۰۲	۱۹۳۴	۱۷۳۰	۲۱۳۲	۲۶۷۲
ایران		۴۲۳۸۰۹	۲۴۹۲۳	۲۸۶۱۸	۱۲۶۰۱	۰
روسیه	شیشه	۵۲۶	۵۹۸	۱۲۲۶	۱۳۲۲	۲۵۳۸
ایران		۶۲۹	۱۲۱۵	۵۶۸۲	۷۱۷۰	۰
روسیه	مواد شیمیایی	۳۸۷۵۷۶	۲۲۴۱۲۱	۴۶۴۶۷۶	۵۶۳۸۲۵	۲۵۲۲۲۲
ایران		۲۶۱۵	۸۵۵	۳۴۰۱۶	۷۱۹۵	۰
روسیه	سبزیجات	۱۶۵۳	۳۱۴۵	۱۱۵۱۶	۹۷۸۶	۱۳۳۸۰
ایران		۸۲۳۲۷	۵۱۳۷۶	۵۱۵۶۶	۹۲۹۷۲	۰

صادر کننده	نوع کالا	ترکیه ۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
روسیه	آهن و فولاد	۲۷۰۷۳۴۶	۲۲۲۸۹۹۱	۳۲۶۵۷۷۰	۲۲۵۹۱۵۲	۱۵۳۸۰۵۹
ایران		۵۰۸۴۷	۱۰۲۵۲۶	۱۱۱۲۹۵	۱۸۳۷۷۷	۱۷۵۲۱۴
روسیه	سرب	۱۰۱۲۲	۲۹۰۹	۱۱۲۲۸	۵۲۲۲۴	۲۲۵۸
ایران						
روسیه	تانن و مشتقات آنها. رنگها	۷۸۲۹	۲۷۰۲۵	۲۷۷۶۱	۳۰۲۵۳	۲۸۴۳۳
ایران		۱۲۲۸	۱۲۴۰	۲۷۵۸	۳۱۶۶	۲۲۶۵
روسیه	مس	۱۴۲۷۵۷۲	۳۸۷	۱۲۷۴۶۷	۱۸۲۲	۳۰۳۲۹
ایران		۲۹۱۹۶				
روسیه	آلومینیوم	۹۹۱۵۳۰	۶۸۳۷۲۰	۸۹۰۸۲۳	۲۶۰۳۰۸	۲۰۱۵۳۵
ایران		۱۷۰۹۵	۸۰۶۹۸	۱۴۴۰۷۹	۱۱۱۸۹۲	۱۱۳۴۵۲
روسیه	پلاستیک	۱۱۰۱۹۰	۵۷۵۳۶	۹۲۸۹۰	۴۲۹۹۲	۳۵۶۱۲
ایران		۲۵۷۲۲۹	۲۵۷۳۹۴	۵۹۳۱۴۶	۲۲۲۰۰۵	۲۲۱۰۱۲
روسیه	شیشه	۲۱۰۲۸	۲۹۰۴۱	۲۲۶۲۵	۱۸۰۵۹	۱۰۶۲۳
ایران		۱۴۳۳۹	۱۶۰۱۹	۲۰۰۹۱	۲۰۴۷۷	۱۹۲۵۲
روسیه	مواد شیمیایی	۳۴۵۰۶۲	۱۰۸۵۶۵	۲۲۷۴۳۶	۳۵۰۶۲۳	۱۶۶۰۰۱
ایران		۷۲۰۱۵	۵۶۸۰۷	۹۴۲۲۵	۱۲۱۵۵	۱۳۵۶۸
روسیه	سبزیجات	۱۵۵۵۵۱	۲۰۰۶۲۶	۱۹۱۲۹۰	۵۴۳۲۰	۵۸۳۲۰
ایران		۹۹۱۵	۲۸۵۳	۷۹۱	۵۹۵۸	۶۱۲۵
روسیه	ماشین آلات الکتریکی	۲۶۹۲۵	۹۸۲۶	۱۲۹۵۷	۱۴۰۲۲	۲۳۹۶۷۰
ایران		۲۲۲۱	۲۳۱۱	۲۶۲۶	۵۰۶۲	۵۲۲۸

صادر کننده	نوع کالا	عراق ۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
روسیه	آهن و فولاد	۱۹۹۲۲	۲۱۹۸۸	۲۶۷۵۶	۲۴۰۷۲	۱۴۸۷۸
ایران		۲۰۸۲۷	۱۲۲۵۹۵	۱۹۵۷۰۸	۶۱۹۲۲۲	۷۰۲۲۹۱
روسیه	تونون و تنباکو	۸۶۱۶	۱۴۹۱۲	۱۵۷۰۳	۱۵۹۲۵	۲۵۲۲۶
ایران		۶۷	۲۶۲	۹۱۱	۲۲۷۸	۲۰۱۵
روسیه	غلات	۹	۲۵۶۹	۷۵۷	۸۱۹۲	۵۰۷
ایران		۱۲۲	۷۶	۱۹۳	۲۲۲۸	۲۵۰۶
روسیه	کاغذ و مقوا	۲۳۵	۸۶۸	۲۲۴	۱۱۹۱	۱۴۸۱
ایران		۲۰۶۲۳	۲۷۷۲۱	۴۶۱۸۸	۷۷۷۲۲	۸۷۳۶
روسیه	چوب	۲۱۹۸۱	۲۴۰۷۴	۲۹۵۷۳	۳۵۵۲۲	۲۶۵۲۱
ایران		۱۰۸۷۲	۲۲۶۲۲	۱۸۲۵۱	۲۱۹۸۷	۲۲۱۲۲
روسیه	وسایل نقلیه	۹۸۲۱	۲۲۹	۱۹۶۲۰	۵۲۷۷	۶۵۵
ایران		۱۳۸۵۹۸	۹۲۳۵۳	۸۷۰۶۲	۱۰۱۱۱۹	۱۲۳۵۲۱
روسیه	محصولات دارویی	۱۰	۲۹۵۲	۳۸۲۳	۳۵۰۵	۸۰۸۳
ایران		۸۹۵۱	۱۲۰۳۴	۲۲۵۱۵	۱۴۸۲۳	۱۲۳۵۲
روسیه	سبزیجات	۵۷	۲۶۸۸	۲۲۲۹	۶۹۵	۱۵۳۴
ایران		۲۲۵۰۲۲	۴۰۵۷۲۵	۳۲۲۷۹۵	۶۶۰۳۲	۶۸۷۹۸۵
روسیه	ماشین آلات الکتریکی	۲۷۹۹۹	۲۵۸۱۵	۸۹۰۵	۲۵۱۱	۵۰۷۹
ایران		۱۳۵۱۶۲	۱۲۷۰۴۰	۹۸۶۵۹	۷۷۸۳۲	۷۹۲۲۵

صادر کننده	نوع کالا	عربستان ۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
روسیه	آهن و فولاد	۷۸۷۲۲	۱۴۹۱۲	۲۲۶۸۱	۲۱۳۸۵	۲۲۷۱۹
ایران		۸۲۰۵۸	۰	۰	۰	۰
روسیه	وسایل نقلیه	۱۴۰۷	۲۲	۲۲۷۰	۱۱۸۶	۵۳۷۵
ایران		۲۲۴۵	۲۲	۵۲۲	۱۰۸	۰
روسیه	گوشت	۰	۰	۳	۶۸۳۶	۲۹۰۰۵
ایران		۱۰۰	۰	۰	۰	۰
روسیه	سبزیجات	۲۵۵	۱۰۷۷	۵۷۰۳	۴۲۲۳	۳۸۲۳
ایران		۳۸۵	۰	۰	۰	۰

صادر کننده	نوع کالا	اردن ۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
روسیه	آهن و فولاد	۲۳۶۲۶	۲۱۲۰۱	۲۱۲۰۲	۲۱۱۸۸	۲۴۲۷۱
ایران			۱۳۸۳۰۰	۷۲۳۳۰	۲۲۶۵۲	۱۵۷۲۱
روسیه	وسایل نقلیه	۲۱۳۲	۲۱۵۳	۲۱۵۳	۴۶۰	۱۰۰۱
ایران		۳۷	۵۲	۵۲	۴۸	۱۳
روسیه	کاغذ و مقوا	۱۷۶۷	۱۹۲۲	۱۹۲۲	۱۸۹۷	۲۶۲۹
ایران		۰	۰	۰	۱۷۷۶	۲۲۰۶
روسیه	ماشین آلات مکانیکی	۱۵۳۳	۶۵۲	۶۵۲	۸۸۲	۷۲۲
ایران		۱۳۲۸	۷۲۱	۷۲۱	۲۸۳	۲۰۶
روسیه	سوخت های معدنی	۱۵۸۲	۸۹۵	۸۹۵	۲۰۷۹	۲۵۱۹
ایران		۱۰۵	۵۵۱	۵۵۱	۲۲۲	۱۵۹

واحد اعداد جداول
(US Dollar)
www.trademap.org-(2021)

با توجه به داده‌های صادراتی کالا و خدمات ایران و روسیه (جداول بالا) به شش کشور غرب آسیایی می‌توان ملاحظه کرد، ۱۰ مورد کالای مشترک در صادرات ایران و روسیه به سوریه وجود دارد که در بخش آهن و فولاد، وسایل نقلیه، محصولات دارویی و ماشین‌آلات الکتریکی حجم صادرات این دو کشور به هم نزدیک است، ولی مقدار صادراتی این اقلام به اندازه‌ای که باعث ایجاد رقابت شود نیست. در مورد کشور امارات متحده عربی، اقلام مشترک

صادراتی ۹ مورد می باشد که در سه مورد آن؛ یعنی آهن و فولاد، سیمان، میوه و سبزیجات بین روسیه و ایران رقابت وجود داد.

کشور ترکیه مهم‌ترین کشور در بین کشورهای منطقه برای تجارت کالا و خدمات با دو کشور ایران و روسیه است و حجم تجاری هر دو کشور با ترکیه به نسبت کشورهای دیگر بیشتر است. هر دو کشور به ترکیه، ۱۰ مورد کالای صادراتی مشترک دارند. در این میان حجم صادرات آهن و فولاد، مس و آلومینیوم بسیار بالاتر و نزدیک به هم است که همین مورد سبب ایجاد رقابت بین دو کشور در صادرات این محصولات به ترکیه شده است.

عراق دیگر شریک تجاری روسیه و ایران است که سهم بالایی در سبد صادراتی کالا و خدمات این دو کشور دارد. ۹ مورد کالای مشترک صادراتی روسیه و ایران به عراق دارند که آهن و فولاد و چوب، بیشترین سهم را در سبد صادراتی هر دو کشور به خود اختصاص داده-اند؛ هرچند حجم تجاری این اقلام برای هر دو کشور بالاست، ولی سهم ایران در صادرات آهن و فولاد چند برابر بیشتر از روسیه و سهمیه روسیه در صادرات چوب بیشتر از ایران است. همین مورد سبب شده است که رقابت جدی در صادرات این دو کشور به عراق وجود نداشته باشد.

عربستان و اردن، دیگر کشورهایی هستند که مورد بررسی قرار گرفته‌اند. سهم هر دو کشور در بازار کالا و خدمات عربستان و اردن مقدار قابل توجهی نیست.

با توجه به آمار و ارقام تجاری ایران و روسیه با کشورهای منطقه غرب آسیا می‌توان گفت؛ هر دو کشور در زمینه صادرات آهن و فولاد به کشورهای منطقه دارای رقابت هستند؛ هرچند در مطالعه موردی کشورها اقلام دیگری نیز در حوزه صادرات، رقابت ایجاد می‌کنند. بنابراین ایران و روسیه نیز در بازار کالا و خدمات منطقه غرب آسیا در رقابت برای افزایش سهم خود از بازار کشورها و به تبع آن افزایش سود نسبی خود هستند.

ب– نفت و گاز

تحریم‌ها علیه ایران، صنایع نفت و حمل و نقل را هدف قرار داده و محدودیت‌هایی را در معاملات مالی اعمال کرده که صادرات نفت و گاز طبیعی این کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد. ایران پنجمین تولید کننده بزرگ نفت در جهان است، اما برای تولید به میدان‌های نسبتاً قدیمی وابسته است که منابع آنها رو به کاهش است. (Nakhli & other, 2021: 70)

ایران برای بهره‌برداری از میدان نفتی جدید به سرمایه‌گذاری خارجی نیاز دارد. اگر نتواند از میدان‌های نفتی جدید بهره‌برداری کند، مجبور خواهد شد از میدان‌های قدیمی استفاده بهتری کند و برای این کار به فناوری پیشرفته‌تری احتیاج خواهد داشت. اما با توجه به این که تحریم-های ثانویه آمریکا مانع دستیابی ایران به فناوری پیشرفته می‌شود، ایران برای حفظ سطح کنونی تولیدات نفتی و گازی با مشکل مواجه است. (Kozhanov, 2020: 162).

تا زمانی که واشنگتن بتواند مانع از دستیابی تهران به فناوری‌های پیشرفته در زمینه تولید نفت شود، استخراج و انتقال نفت و گاز ایران به طور فزاینده با مشکل مواجه است.از طرفی، روسیه به لحاظ تولید نفت و گاز در رتبه دوم جهان قرار دارد و تحریم‌های غرب علیه روسیه در عرض چند ماه به محدودیت‌های سرمایه‌گذاری در شرکت‌های فعال در حوزه انرژی روسیه و همچنین محدودیت برای ورود سرمایه به بانک‌های بزرگ روسی منجر شد. تحریم‌های مذکور، موجب کاهش نرخ رشد اقتصادی، افزایش نرخ ارز و افزایش نرخ تورم شد. مهم‌ترین اقدامات روسیه در مقابله با تحریم‌ها در حوزه انرژی، تغییر مقصد صادراتی انرژی روسیه از اروپا به آسیا بود (Dyatlov & 2020:434).

شرکت‌های فعال روسی در حوزه انرژی به عنوان سرمایه‌گذاران مناسبی در سطح جهانی عمل می‌کنند. شرکت در اکتشاف و توسعه، علاوه بر پروژه‌های زیرساختی حمل و نقل در منطقه، به روسیه این امکان را خواهد داد تا در تصمیمات مربوط به انتقال محصولات نفتی منطقه به بازارهای سنتی روسیه تأثیرگذار باشد. هدف این استراتژی، تضعیف تلاش‌های اتحادیه اروپا در تنوع بخشیدن به تأمین انرژی است. (Mohammed, 2020: 542-562)

روسیه تلاش می‌کند جایگاه شرکت‌های روس در بخش انرژی کشورهای غرب آسیا را تقویت نماید. شرکت‌های روس چندین سال نفت عراق را خریداری و آن را به کشورهای اروپا و آمریکا به قیمت بالاتر می‌فروختند. در همین زمینه، روسیه قراردادهایی را با کشورهای ایران، عربستان سعودی، سوریه، اردن، امارات متحده عربی و اسرائیل منعقد کرد. از این طریق از یکسو مانع ایجاد رقیب جدی در فروش این مواد شد و از طرف دیگر سودهای سرشار از فروش مستقیم را به دست می‌آورد. (carnegieendowment, 2019)

در حال حاضر، شرکت‌های روسی در غرب آسیا حضور فعال دارند. به طوری که شرکت روسی « گازپروم نفت[۱] » با سه میدان بزرگ در کشور عراق و شرکت لوک اویل[۲] نیز در میدان غرب‌القرنه[۳] و اریدو[۴] به فعالیت مشغولند. پیش از بهار عربی، شرکت نفت روسی «تات نفت[۵]» در سوریه و لیبی فعالیت داشته و بعد از اتمام درگیری ها و تثبیت وضعیت، قصد بازگشت به این کشورها را دارد. شرکت روسنفت[۶]، یکی دیگر از شرکت‌های نفتی بزرگ روسیه، دارای قرارداد همکاری با رهبران کردستان و لیبی بوده و ۳۰ درصد از سهام میدان گازی فراساحلی ظهر[۷] در آب‌های مدیترانه‌ای کشور مصر را خریداری کرده است. شرکت باشنفت[۱]، زیرمجموعه جدید آن‌ها نیز حفاری در بلوک ۱۲ عراق را آغاز کرده است.

1. Gazprom Neft
2. LUKOil
3. West Qurna Field
4. Eridu
5. Tatneft
6. Rosneft
7. Zohr

شرکت‌های گازپروم نفت، زاروبژنفت[2] و تات نفت[3]، قراردادهایی برای مطالعه میادین نفتی ایران امضا کرده‌اند. همچنین شرکت گازپروم، پروژه اکتشاف زمین‌شناسی در میدان گاز الجزایر را بر عهده گرفته است (Mahdy & Hassanein, 2020 : 77-88).

این در حالی است که کشور ایران به سبب تحریم‌ها و عدم دسترسی به تکنولوژی روز، توانایی استفاده از منابع خود بویژه منابع مشترک را ندارد. بنابراین، هرچند کشور ایران با داشتن منابع عظیم نفت و گاز در سرزمین خود به عنوان رقیبی بالقوه برای کشور روسیه محسوب می شود، ولی به دلیل تحریم‌های خارجی و عوامل داخلی هنوز قادر به استفاده تمام و کمال از این پتانسیل در رقابت با روسیه نیست.

موضوع مهم دیگر در این زمینه، نگرش متفاوت ایران و روسیه نسبت به عبور خطوط انتقال انرژی از دریای خزر به سمت اروپا است. مسکو تلاش می کند، کشورهای منطقه را مجبور به انتخاب مسیر شمالی کند و ایران نیز مسیر جنوبی را به عنوان نزدیک‌ترین و کم‌هزینه‌ترین مسیر انتقال انرژی مطرح می‌نماید. (Dyatlov & 2020:434).

مسکو در حال احداث خط لوله‌ای برای اروپاست که بتواند گلوگاه بازار اروپا بویژه در غرب را حفظ کند.(Saidi, 2020: 23). روسیه معتقد است که قرار گرفتن در موقعیتی برای تأثیر در تصمیم‌گیری در مورد عرضه انرژی غرب آسیا به اروپا، نفوذ ژئوپلیتیکی که مسکو می‌تواند در آنجا اعمال کند را به سختی می‌تواند تضعیف کند. این تاکتیک قاره‌ای نه تنها در گفتمان سیاست خارجی آن با اتحادیه اروپا برگ برنده‌ای به روسیه خواهد داد، بلکه مسکو را قادر می‌سازد تا میان متحدان فراآتلانتیکی خود در ارتباط با سیاست‌های امنیتی قاره، شکاف ایجاد کند (Kozhanov, 2020: 131-156).

خط لوله پارس ایران، برای انتقال گاز ایران به اروپا از مسیر ترکیه طراحی شده که در صورت رفع تحریم‌ها و موانع سیاسی تأسیس می‌شود. هدف آن، انتقال گاز طبیعی به اروپا می باشد. خط لوله پارس، بدون گذر از اروپای شرقی از طریق ترکیه منتقل می شود که سبب ایجاد رقابتی بین روسیه و ایران در کشور ترکیه شده است. (Raeihagh, 2020: 6.)

ایران دارای منابع و ذخایر بزرگی از نفت و گاز است و در صورت رفع تحریم‌ها به عنوان رقیب جدی برای روسیه در رقابت برای فروش و صادرات آن بویژه از طریق ترکیه محسوب می‌شود. ایران همانند روسیه به دنبال افزایش سهم خود در بازار صادراتی نفت و گاز به کشورهای منطقه و فرامنطقه است. ایران و روسیه به عنوان دو کشور بزرگ صادر کننده نفت در جهان، برای افزایش توانمندی‌ها در حوزه فروش، صادرات و همچنین در حوزه مسیرهای انتقال با هم رقابت دارند.

1. Bashneft
2. Zarubezhneft
3. Tatneft

ج– انرژی هسته‌ای

روسیه می‌تواند به عنوان تأمین کننده فناوری‌های مهم استراتژیک انرژی اتمی در غرب آسیا حضور یابد. شرکت دولتی انرژی اتمی «روس اتم [1]» به طور فعال، محصولات خود را در کشورهای منطقه غرب آسیا توسعه می‌دهد و میزان همکاری با این کشورها به طور پیوسته در حال رشد می‌باشد. همچنین روسیه قادر به تأمین مالی پروژه‌های ساخت و ساز نیروگاه هسته-ای می باشد. (Issaev& Korotayev, 2020: 1-16).

در اکتبر سال ۲۰۱۷، روس اتم و مرکز مطالعات هسته‌ای و انرژی تجدیدپذیر در عربستان سعودی، برنامه همکاری در استفاده صلح‌آمیز از انرژی اتمی را امضا نمود. در فوریه سال ۲۰۱۸، شرکت روس اتم درخواستی مبنی بر شرکت در مناقصه ساخت دو واحد نیروگاه هسته-ای در عربستان سعودی را ارائه نمود که نتایج این مناقصه در سال ۲۰۲۰ اعلام شد (Shangaraev & Timakova, 2020: 105-109).

تفاهم‌نامه همکاری‌های شرکت برق هسته‌ای امارات با شرکت هسته‌ای دولتی روسیه (روس اتم) در زمینه استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای ابتدا در سال ۲۰۱۷ در جریان سفر رسمی رئیس‌جمهور روسیه به امارات میان دو کشور به امضا رسید. این تفاهم‌نامه یک چارچوب کلی را برای همکاری میان دو طرف در زمینه‌های مختلف تعیین می‌کرد که شامل ایجاد یک مرکز علوم هسته‌ای در امارات، سرمایه‌گذاری و توسعه نیروگاه هسته‌ای، مدیریت چرخه سوخت هسته‌ای، آموزش به اتباع اماراتی و موارد دیگر می‌شود. (Kirasirova, M. 2020, 263-271)

در دسامبر ۲۰۱۷ نیز شرکت روس اتم و اردن تفاهم‌نامه‌ای راجع به راکتورهای هسته‌ای کم‌قدرت امضا نمودند. طرفین موافقت کردند که امکان ساخت یک راکتور هسته‌ای کم‌قدرت مشترک با کمک طراحان روسی را در این کشور فراهم آورند (Melamedov, 2020: 18).

روسیه و عراق نیز در زمینه انرژی مسالمت‌آمیز هسته‌ای همکاری با هم داشته و مذاکرات اولیه‌ای درباره تأسیس نیروگاه هسته‌ای در عراق را انجام داده‌اند. روسیه مهارت زیادی در زمینه برق هسته‌ای دارد و می‌تواند این تکنولوژی را به عراق برای پایان بحران برق منتقل کند. تماس‌ها و مذاکرات همچنان ادامه دارد (Mau, 2020: 91).

روابط ایران و روسیه در بخش هسته‌ای با نیروگاه بوشهر شروع شد. شرکت اتم‌ستروی‌اکسپورت [2] پیمانکار اصلی این نیروگاه است. فرایند احداث این نیروگاه در فضای سیاسی خاصی انجام شد. در سال ۱۳۷۴، ایران و روسیه برای تکمیل آن به توافق رسیدند. شهریور ۱۳۹۰ تکمیل شد و تولید برق نیروگاه بوشهر فعال شد(Koolaee, 2020: 216-232).

از نظر روس‌ها، صنعت هسته‌ای ایران، عرصه یک رقابت ژئواستراتژیک است و روسیه نمی‌خواهد آن را به کشورهای دیگر بسپارد. از طرفی، روسیه همواره رقابت شدید با غرب

1. Rosatom
2. Atomstroyexport

داشته و نمی‌خواهد که ایران به سمت غرب متمایل شود. همکاری اقتصادی، حفظ ثبات استراتژیک و افزایش روابط با ایران در یک رقابت استراتژیک به مثابه اهداف و منافع سیاست روسیه در قبال برنامه هسته‌ای ایران جای می‌گیرند. از طرفی، رها کردن بازار ایران به منزله خطر جدی برای روسیه تلقی می شود؛ چرا که امکان پر شدن این خلأ توسط رقیبان روسیه بسیار زیاد است. بنابراین، روسیه در حدود منافع خود از ایران و صنعت هسته‌ای آن حمایت می‌کند (Parmeter,2020: 139-150).

کشور ایران به خاطر برنامه هسته‌ای خود، چندین سال تحت تحریم‌ها قرار گرفته و از طرفی نیازمند استفاده از نتایج فناوری هسته‌ای در زمینه‌های مختلف است. بنا به منافع استراتژیک به شریکی برای سرمایه‌گذاری، اشتراک فناوری، ساخت و احداث نیازمند است که در حال حاضر کشوری که این جایگاه را به خود اختصاص داده، روسیه است؛ البته باید در نظر داشت که روسیه نیز در یک محدوده مشخص زمانی و علمی با ایران همکاری دارد.

د- حوزه نظامی

صادرات تسلیحات از غرب آسیا در بازار جهانی از سهم ناچیزی برخوردار است. غرب آسیا در جایگاه اول واردات تسلیحات جهان قرار دارد و پنج کشور اول صادرکننده تسلیحات در سطح جهان، منطقه غرب آسیا را در رده سه بازار نخست خود قرار داده‌اند. کشور ایران در راستای دکترین دفاعی‌اش تلاش کرد که سلاح‌های مورد نیاز خویش را تأمین کند و در تلاش برای خودکفایی در این زمینه است.

هرچند رقم دقیق درآمد تسلیحاتی ایران روشن نیست، موسسه بین‌المللی مطالعات صلح استکهلم (سیپری)[1]، در یکی از گزارش‌های خود درآمد ایران از راه فروش سلاح در فاصله سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ را حدود ۴۳۷میلیون دلار برآورد کرده است. بخش قابل توجهی از تجهیزات نظامی ساخت ایران به گروه‌های شبه‌نظامی در لبنان، فلطسین، عراق، سوریه و یمن انتقال می‌یابد و از آنجایی که آنها گروه‌های نیابتی جمهوری اسلامی به‌شمار می‌روند، بحث خرید و فروش به شیوه رسمی که دیگر کشورهای صادرکننده سلاح انجام می‌دهند، مطرح نیست.(SIPRI, 2020)

حزب‌الله مسلح‌ترین بازیگر غیردولتی منطقه است که دارای منابع انبوه و متنوعی از راکت-های توپخانه‌ای هدایت شونده و همچنین موشک‌های بالستیک، ضد هوایی، ضد تانک و ضد موشکی است. حزب‌الله موشک و زرادخانه موشکی خود را به عنوان بازدارنده اصلی‌اش در برابر اقدامات نظامی اسرائیل می‌داند. زرادخانه موشکی هدایت شونده حزب الله از زمان جنگ لبنان (۲۰۰۶)، به میزان قابل توجهی افزایش یافته است و افزایش نقش این حزب در درگیری-های سوریه نگرانی‌هایی را در مورد دستیابی موشک‌های پیچیده‌تر و دقیق‌تر از ایران ایجاد

1. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)

می‌کند. وابستگی گروه‌های مقاومت منطقه غرب آسیا به تسلیحات ایران سبب تقویت پیوندهای راهبردی شده است. تسلیحات صادراتی ایران به محور مقاومت در سه دسته تقسیم‌بندی می‌شوند: نخست، اسلحه کوچک دوم، سلاح و موشک سنگین و سوم، وسیله نقلیه، سلاح‌های کوچک؛ شامل تفنگ تهاجمی و جنگی – اسلحه تک‌تیرانداز و مسلسل – سلاح سنگین شامل: موشک، موشک و پرتابگر ضد هوایی ضد تانک و وسایل نقلیه شامل: تانک‌ها، نفربرهای زرهی، وسایل نقلیه پیاده‌نظام و وسایل نقلیه متفرقه.(Ghodsi & Karamelikli, 2020: 181)

ایران به‌عنوان الگوی سیاسی – ایدئولوژیک، مهم‌ترین عضو محور مقاومت است و رهبری معنوی آن را برعهده دارد. حزب‌الله لبنان از لحاظ قدرت نظامی و عملیاتی در خط مقدم محور مقاومت قرار دارد. سوریه نیز به دلیل برخورداری از حکومت مستقل (در مقایسه با برخی گروه‌های مبارز) و همسایگی با رژیم صهیونیستی از اهمیت زیادی برخوردار است. وفاداری این کشور به ایران در طول ۴۰ سال گذشته، اهمیت آن را در محور مقاومت افزایش داده است. امنیت ملی و بین‌المللی ایران با امنیت منطقه خلیج فارس و غرب آسیا گره خورده است و هرگونه ناامنی در منطقه مستقیماً امنیت ملی ایران را تهدید می‌کند (Rowa, 2021: 1-33).

در همین زمینه، غرب آسیا یکی از مهم‌ترین بازارهای فروش تسلیحات نظامی روسیه است. کشورهای این منطقه ۱۷ درصد از صادرات تسلیحاتی روسیه را خریداری می‌کنند. افزایش قیمت نفت و ناآرامی‌های همیشگی منطقه غرب آسیا از دلایل عمده واردات تسلیحات روسی به کشورهای این منطقه است. (carnegieendowment, 2019)

روسیه همواره یکی از تأمین کنندگان اصلی تسلیحات برای کشورهای غرب آسیا و در تلاش برای حفظ و ارتقای این جایگاه است. همچنین در تلاش برای گسترش رابطه با دول غرب آسیایی برای کسب درآمدهای خارجی بیشتر از این طریق است. (Koç, 2020: 104-119).

آمار مؤسسه سیپری نشان می‌دهد، طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹، از بین کشورهای غرب آسیا، بحرین ۵۱۴ عدد، مصر ۲۹۲۶ عدد، ایران ۱۵۶عدد، عراق ۷۱۵۸عدد، اردن۴عدد، کویت ۳۳ عدد، قطر ۲۰۰ عدد، امارات متحده عربی ۵۰۰۰ عدد، ترکیه ۱۲۸ عدد و سوریه ۲۸۴ عدد درخواست و سفارش تسلیحات نظامی از روسیه داشته‌اند؛ در حالی که در همین بازه زمانی، تنها دو کشور از کشورهای منطقه (عراق ۲ عدد و سوریه ۱۰ عدد) و به تعداد محدود، سفارش تسلیحات نظامی از ایران داشته‌اند. (SIPR, 2020)

با توجه به اطلاعات بالا، حوزه مشترک صادرات تسلیحات نظامی ایران و روسیه در منطقه غرب آسیا، کشورهای عراق و سوریه هستند، ولی سلاح‌های صادراتی ایران از نوع کمتر پیشرفته است که به گروه‌های جهادی شیعه بیشتر فروخته می‌شود اما سلاح‌های روسی از نظر ارزش مالی، تکنیکی و تعداد، جایگاه بالاتر دارند و ایران نمی‌تواند در این زمینه رقابتی با روسیه داشته باشد. با توجه به رویکرد ژئواکونومی که معتقد است توانایی‌های اقتصادی و پس

از آن نظامی، از اهمیت بیشتری نسبت به سایر توانایی‌ها برخوردارند، هردو کشور به دنبال افزایش توانایی نظامی و اقتصادی انحصاری خود در راستای تضمین امنیت و بقا هستند و در این زمینه همکاری‌هایی نیز با یکدیگر دارند.

ر- حوزه امنیتی

ایران و روسیه در مناقشه سوریه در کنار یکدیگر قرار دارند و هر دو کشور استدلال‌ها و روایت‌های مشابهی برای حضور خود در سوریه ارائه می‌دهند. این در حالی است که حضور ایران در سوریه در مقایسه با روسیه به مراتب چشمگیرتر است چون ایران از ابتدای درگیری-های سوریه، کمک‌های حمایتی در بخش‌های مختلف در اختیار دولت سوریه قرار داده است.

روسیه دخالت نظامی خود در سوریه را در سال ۲۰۱۵ آغاز کرد. سوریه برای ایران در مقایسه با روسیه از لحاظ راهبردی و ژئوپولیتیک از اهمیت بیشتری برخوردار است. منافع راهبردی روسیه در سوریه به حضور نظامی در دریای مدیترانه، حمایت از اسرائیل، در اختیار داشتن بندر طرطوس و ادامه فروش اسلحه به این کشور مربوط می‌شود. (Aref, 2020: 263-273)

سوریه، مهم‌ترین کشور متحد منطقه‌ای ایران محسوب می‌شود و هرگونه ناامنی و آشوب در سوریه که عمق استراتژیک ایران در منطقه نیز محسوب می‌شود و حزب‌الله و حماس، دیگر اعضای آن را تشکیل می دهند، به خطر می‌اندازد. یکی از مسائل مورد اختلاف بین ایران و روسیه در سوریه، نگاه متفاوت تهران و مسکو به نگرانی‌های امنیتی اسرائیل از ادامه حضور ایران در سوریه است. (El Abdi, 2021: 38-51)

مشارکت در طرح بازسازی سوریه و منافع اقتصادی ناشی از آن، دیگر موردی است که روسیه در آن ایران را رقیب جدی خود می‌داند؛ اگرچه در حال حاضر با اجرایی شدن تحریم‌های آمریکا علیه بشار اسد و حامیان منطقه‌ای او، موسوم به قانون «سزار» این مشارکت با موانعی روبرو شده است. (Azzouz, 2020: 721-740)

برای روسیه که حضور خود در خاورمیانه را یکی از مهم‌ترین راه‌های تقویت جایگاه کرملین در عرصه بین‌الملل می‌داند و خود را حامی امنیتی اسرائیل معرفی می کند، سوریه از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در حال حاضر، روسیه دو پایگاه نظامی در سوریه دارد. پایگاه دریایی در طرطوس در مجاورت ساحل دریای مدیترانه و پایگاه هوایی حمیمیم در جنوب شرق شهر لاذقیه که سوریه طی قراردادی در سال ۲۰۱۷ حق استفاده از این پایگاه را برای ۴۹ سال به روسیه داد. روسیه همچنین توافق انحصار حق برداشت از منابع نفتی و گازی سوریه را با این کشور در ژانویه ۲۰۱۸ امضا کرد. (Aref, 2020: 263-273)

سیاست روسیه در قبال سوریه، سیاست عمل‌گرایی حداقلی است. عمل‌گراست؛ چون هدف این است که منافع مشخص روسیه در سوریه – حفظ امنیت پایگاه‌های نظامی روسیه و

دسترسی به دریای مدیترانه حفظ شود و حداقلی است؛ زیرا روس‌ها مصالحه یا همکاری با آمریکا بر سر هر موضوعی غیر از منافع اصلی را رد نمی‌کنند. مهم‌ترین هدف روس‌ها، حفظ منافع ژئوپولیتیکی در غرب سوریه است. درواقع، روسیه بعد از احتمال رسیدن معارضین مسلح به مناطق غربی بود که به سوریه ورود نظامی پیدا کرد. روس‌ها بر سر این قضیه مصالحه نمی-کنند. با این حال، سیاست ایران در قبال سوریه، ایدئولوژیک و حداکثری است. ایدئولوژیک است؛ زیرا گرایش ایدئولوژیک دولت آینده سوریه برای ایران اهمیت زیادی دارد و حداکثری است؛ چون ایران آماده مصالحه بر سر هیچ‌کدام ازمبانی صحبت شده نیست. (Awaad, 2020: 38).

بر این اساس، با کاهش نسبی خطر تروریسم و ناامنی، بروز اختلاف‌نظرها در روند بازسازی سیاسی و اقتصادی سوریه، مقابله یا حمایت از اسرائیل و یا حتی آغاز روند تدریجی جدایی میان ایران و روسیه در این کشور را به دنبال خواهد داشت. فاصله میان تحقق اهداف ژئواستراتژیک روسیه و ایران در سوریه، با محاسبه میزان هزینه نهایی هریک از طرفین، زیاد بوده است و نمی‌تواند در درازمدت این دو شریک موقت را به طور کامل در کنار یکدیگر قرار دهد. (Koolaee& other, 2020: 216-232). در نتیجه، روسیه و ایران در رقابت به دنبال افزایش همکاری (روسیه با اسرائیل و سوریه و ایران با سوریه) با کشورهای ثالث جهت موازنه‌سازی رقیب خود در حوزه امنیتی و اقتصادی هستند.

ز– حوزه سیاسی

روسیه در غرب آسیا به دنبال ایجاد توازن است. بر همین اساس، تلاش دارد که رابطه متوازن خود را با توجه به اهمیت ایران و اسرائیل برای خود با این دو کشور حفظ نماید. البته خطر چنین سیاستی این است که در بلندمدت می‌تواند ایران و عربستان را به روسیه بی‌اعتماد کند. ایران، روند سازش با اسرائیل را ناعادلانه می‌داند؛ در حالی که روس‌ها روابط گرمی با اسرائیل دارند (Rodkiewicz, 2020:114). بنابراین، روسیه باید میان روابط خود با اسرائیل و ایران و تنش جدی میان ایران و اسرائیل تعادل برقرار کند.

یکی از شرکای مهم تجاری روسیه در غرب آسیا، اسرائیل است. تعدّد دیدارهای مقامات ارشد روسیه و اسرائیل، یکی از مصادیق خاص بودگی روابط این دو کشور است که شاید برای هیچ شریک دیگر مسکو، این تعدد مصداق نداشته باشد. در تحلیل چرایی این مسأله، در بین عوامل مختلف نمی‌توان از تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم لابی یهود چشم پوشید. ارتباطات ایدئولوژیکی – مذهبی یهودیانِ فعال در ساختارهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی و امنیتی روسیه با همتایان اسرائیلی خود و همچنین جمعیت زیاد روس‌های ساکن در اسرائیل، منبعِ مهمی از این تأثیر است؛ بویژه این که شمار زیادی از یهودیان اسرائیلی دارای ریشه قومی روس – اسلاو هستند. همین ویژگی قومی – نژادی در کنار ایدئولوژی یهود، لابی

موجود در روابط روسیه و اسرائیل را از انواع دیگر این لابی متفاوت می‌کند. (Borshchevskaya, 2016:56).

اما برخلاف این روابط تنگاتنگ و هم‌سطح که روسیه با اسرائیل دارد، نوع روابط اسرائیل با ایران متفاوت است. شعار نابودی اسرائیل که توسط ایران مطرح می‌شود با سیاست روسیه همخوانی ندارد و روس‌ها به‌طورجدی مخالف هرگونه تهدیدی از سوی ایران علیه اسرائیل هستند. با توجه به نوع رویکرد روسیه، این کشور به هیچ وجه خواهان بهم خوردن موازنه موجود میان کشورهای منطقه و برتری نسبی یک کشور نسبت به کشورهای دیگر نیست (Kozhanov, 2020: 131-156).

ایران هرگونه حضور اسرائیل در غرب آسیا را تهدیدی آشکار علیه امنیت، حاکمیت و تمامیت ارضی خود و عاملی بحران‌آفرین و بی‌ثبات‌ساز در منطقه تلقی می‌کند و در چارچوب سیاست بازدارندگی و دفاعی کشور، حق مقابله با این تهدید و دفاع از خود را محفوظ می‌دارد. (Maher, 2020:25). بنابراین، روسیه و ایران در خصوص موضوع اسرائیل اختلاف نظرهای بنیادی داشته و هیچ‌کدام حاضر به تعدیل نظرات خود نیستند.

موضوع دیگر که در قالب سیاسی بررسی می‌شود، همکاری سه جانبه روسیه، ترکیه و ایران است. آنچه در ائتلاف سه جانبه روسیه – ایران و ترکیه عجیب به نظر می‌رسد، این نکته است که سه کشور دارای جدول برنامه‌های مختلفی از یکدیگر هستند و از طریق ترکیبی از اهداف داخلی و خارجی، سیاست‌های کاملا متضادی را دنبال می‌کنند. ائتلاف، شفاف و در عین حال پیچیده است. (Fisher, 2020: 143-152)

در بحث مسائل سیاسی، موضوع دیگر حائز اهمیت، روابط خصومت‌آمیز ایران با امریکا و نقش میانجی‌گری روسیه است. ایران یک فاکتور استراتژیک ارزشمند برای خنثی‌سازی سلطه امریکا در منطقه و توانا برای تأثیر در قیمت جهانی نفت و گاز به زیان روسیه است. ایران همچنین توانایی امریکا را برای تخصیص منابع خود به منظور فشار به روسیه برای ورود به نظم بین‌المللی تحت رهبری امریکا محدود می‌کند. در تنش‌ها و روابط خصومتی امریکا علیه ایران، روسیه معتقد است بهترین حالت برای روسیه، کاهش توقعات از سوی تمامی طرفین و بازگشتن آمریکا به میز مذاکرات است؛ چرا که اولویت امنیتی روسیه حفظ ثبات راهبردی و جلوگیری از برهم خوردن موازنه راهبردی از سوی آمریکاست. به عبارت دیگر؛ روسیه به شدت نگران تلاش‌های آمریکا برای استقرار تسلیحات تهاجمی راهبردی در کنار مرزهای خود است. برای این منظور، روس‌ها با آمریکا درباره ایران مذاکره می‌کنند؛ چرا که منافع ایران و روسیه در این موارد هم‌پوشانی دارد.(Lazebny, 2020: 1118-1128)

براساس نظریه لوتواک، کشورهای ایران و روسیه به دلیل تهدیدات از جانب آمریکا به سوی هم روی آورده و به حمایت و پشتیبانی از منافع خود می‌پردازند. بنابراین، ایران و روسیه در

زمینه نگاه سیاسی درخصوص حضور امریکا در منطقه دارای همکاری‌های مشترک و در خصوص حضور و فعالیت اسرائیل دارای دیدگاهی رقابتی و متعارض هستند.

نتیجه‌گیری

روسیه و ایران دو کنشگر فعال در منطقه غرب آسیا و دارای منافع متعدد هستند. منافع این دو در مواجهه با هم دامنه‌ای از منافع موازی تا اختلاف‌زا را شامل می شود. تداخل منافع در به وجود آوردن رقابت و حالت تقابل میان دو کشور، نقش اساسی دارند. بر اساس نظریه ژئواکونومی، تأمین امنیت ملی یکی از هدف‌های ارجح در تعیین سیاست خارجی است. در همین راستا، کشورها از تنش‌های منطقه‌ای در تحصیل منافع خویش استفاده حداکثری را پیگیری می‌کنند. مجموع این مسائل در کنار موقعیت ژئوپلتیک و استراتژیک غرب آسیا موجب شده است تا توجه ایران و روسیه به آن دوچندان گردد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد:

زمینه‌های رقابت: روسیه و ایران در حوزه‌های تجارت کالا و خدمات در غرب آسیا بنا به شرایط جغرافیایی و بین‌المللی در حوزه صادرات کالا به کشورهای منطقه در رقابت‌اند و در بخش تسلیحات نظامی هرکدام بنا به سطح کیفیت سلاح‌های تولیدی، بازارهای خاص خود را دارند. این بازارها اگرچه مشترک است، اما حالت رقابتی ندارد؛ زیرا نوع و کیفیت تسلیحات تولیدی دو کشور متفاوت است. واقع‌گراها معتقدند قدرت، مهم‌ترین ابزار تأمین امنیت است و منظور از قدرت، توان نظامی است. از این رو، روسیه و ایران از یک سو در رقابت برای افزایش توان نظامی در راستای افزایش امنیت ملی و از یک سو در رقابت برای فروش تولیدات نظامی بیشتر در راستای افزایش توان اقتصادی هستند. دیگر عرصه رقابت دو کشور حوزه انرژی است. روسیه و ایران هردو دارای منابع عظیم سوخت‌های فسیلی نفت و گاز بوده و دو دولت در رقابت برای بدست آوردن سهم بیشتر بازار فروش نفت و گاز در کشورهای مصرف کننده بخصوص از مسیرهای انتقالی مورد نظر خود هستند تا به واسطه آن، توان اقتصادی و امنیت انرژی در مسیر انتقال را افزایش دهند. صحنه دیگر رقابت ایران و روسیه، موضوع اسرائیل است. نگاه دو کشور به حضور و فعالیت اسرائیل در منطقه، دو بینش کاملا متفاوت و متضاد است تا جایی که ایران خواهان نابودی کامل اسرائیل و عدم شناسایی آن به عنوان یک کشور دارای سرزمین مشخص است؛ در حالی که روسیه اسرائیل را به عنوان یک کشور مؤثر در منطقه می‌بیند و دارای تعاملات تجاری، سیاسی و نظامی گوناگون با آن بوده و از حقوق شهروندان آن (یهودیانی که از روسیه به اسرائیل مهاجرت کرده‌اند) در عرصه‌های بین‌المللی دفاع می‌کند.

زمینه‌های همکاری: دو کشور در جهت کاهش نقش و کنش‌گری امریکا در منطقه، دیدگاه یکسانی داشته و معتقدند که امریکا نباید در مسایل منطقه و سیاست داخلی کشورها دخالتی داشته باشد. این موضوع، نقطه عطفی در همکاری ایران و روسیه در منطقه است. عرصه دیگر

همکاری دو کشور در حوزه انرژی هسته‌ای است. هردو کشور با داشتن منافع متفاوت ولی همسو در این زمینه تعامل داشته و همکاری در این زمینه را ابزاری جهت رسیدن به منافع ملی تلقی می‌کنند. در حوزه امنیتی و بخصوص در مسأله سوریه، هرچند در مبارزه با گروه‌های تروریستی ایران و روسیه همکاری‌هایی داشته‌اند، اما پس از پایان درگیری‌ها و در مرحله سازندگی، دو کشور رقیب جدی همدیگر با دیدگاه‌های متفاوت برای رسیدن به حوزه نفوذ، جایگاه و منافع نسبی بیشتر در این کشور می باشند.

کتابنامه

جکسون، رابرت؛ سورنسون، گئورک. (۱۳۸۵). **درآمدی بر روابط بین الملل** . مهدی ذاکریان، احمد تقی‌زاده و حسن سعیدکلایی. تهران: نشر میزان.

مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۹۶). **تحول در نظریه های روابط بین الملل**. تهران: سمت.

همتی، مرتضی، ابراهیمی، شهروز و گودرزی, مهناز (۱۳۹۹). **سیاست موازنه‌سازی عربستان در برابر ایران در یمن**. برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، ۱۰،(۱): ۱۲۲ – ۱۰۵.

References

Aref, Bijan. (2020). Russia's role in Syria: From geopolitical convergence to competitive partnership. In Россия в глобальном мире: новые вызовы и возможности (pp. 263-273).

Awaad, A. F. (2020). *Iranian Saudi rivalry over the regional role… Syria as a model*. Review of Economics and Political Science.

Azzouz, A. (2020). *Re-imagining Syria:* Destructive reconstruction and the exclusive rebuilding of cities. City, 24(5-6).

Bayramov, A. (2020). *Conflict, cooperation or competition in the Caspian Sea region*: A critical review of the New Great Game paradigm. *Caucasus Survey*.

Baru, Sanjaya(2012) " Geo-economics and strategy".*journal survival global politics and strategy* 54, Issue 3.

Borshchevskaya Anna (2016). "*The Maturing of Israeli-Russian Relations*" Washington Institute.

Development"(NSRBCPED 2019) (pp. 105-109). *Atlantis Press.*

Dyatlov, S. A., Didenko, N. I., Ivanova, E. A., Soshneva, E. B., & Kulik, S. V. (2020, January). Prospects for Alternative Energy Sources in Global Energy Sector. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 434, No. 1, p. 012014). IOP Publishing.

El Abdi, N. (2021). Energy and geo-economics: evidence underpinning Russian intervention in Syria. *Journal of Liberty and International Affairs*, 6(3).

Fisher, A. (2020). A New Cold War? International Public Opinion of Russia and the United States. *International Journal of Public Opinion Research*, 32(1).

Felbermayr, G., Syropoulos, C., Yalcin, E., & Yotov, Y. V. (2020). *On the Heterogeneous E ects of Sanctions on Trade and Welfare*: Evidence from the Sanctions on Iran and a New Database.

Ghodsi, M., & Karamelikli, H. (2020). The impact of sanctions imposed by the European Union against Iran on their bilateral trade: General versus targeted sanctions (No. 181). *wiiw Working Paper*.

Hafezi, R., Wood, D. A., Akhavan, A. N., & Pakseresht, S. (2020). *Iran in the emerging global natural gas market*: A scenario-based competitive analysis and policy assessment. Resources Policy, 68, 101790.

Hemmati, Morteza, Ebrahimi, Shahrooz, and Goodarzi, Mahnaz (2020). Saudi Arabia's balancing policy towards Iran in Yemen. Spatial Planning (Geography), 10, (1): 122 - 105 (in Persian)

Issaev, L., & Korotayev, A. (2020). Russia's Policy towards the Middle East: The Case of Yemen. *The International Spectator*, 1-16

Jackson, Robert; Sorenson, Gork. (2006). An Introduction to International Relations. Mehdi Zakerian, Ahmad Taghizadeh and Hassan Saeed Kalaei. Tehran: Mizan Publishing. (in Persian)

Koolaee, E., Mousavi, H., & Abedi, A. (2020). *Fluctuations in Iran-Russia Relations During the Past Four Decades. Iran and the Caucasus*, 24(2).

Wlat, Stephen, (1987), "*The origns of alliances*", cornel university.

Walt, Stephen, (1988), "*Testing Theories at allinnce formation international organization*.

Kirasirova, M. (2020). Russia's Foreign Policy in the Middle East. *Mediterranean Politics*, *25*(2).

Kozhanov, N. (2020). *Iran and Russia*: Between Pragmatism and Possibilities of a Strategic Alliance. In Foreign Policy of Iran under President Hassan Rouhani's First Term (2013–2017). Palgrave Macmillan, Singapore.

Koç, M. A. (2020). Russia in the Middle East: A New Perspective on the Corporatization of Foreign Policy. *International Journal of Kurdish Studies*, 6(1).

Koolaee, E., Mousavi, H., & Abedi, A. (2020). Fluctuations in Iran-Russia Relations During the Past Four Decades. Iran and the Caucasus, 24(2), 216-232.- Rodman David (2015). Russia and Israel in the changing Middle East, *Israel Affairs*, .

Luttwak, Edward N,(1990)" from geopolitics to geoeconomics: Logic of conflict, grammar of commerce'. *The national interest*, No.20.

Parmeter, I. (2020). Russia's Growing Relationship with Iran: Strategic or Tactical?. In 30 Years since the Fall of the Berlin Wall (139-150). *Palgrave Macmillan*, Singapore.

Raeihagh, H., Behbahaninia, A., & Aleagha, M. M. (2020). Risk assessment of sour gas inter-phase onshore pipeline using ANN and fuzzy inference

system–Case study: the south pars gas field. *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*, 68, 104238.

RUMER, EUGENE (February 2021) «Russia in the Middle East: Jack of All Trades, Master of None»
https://carnegieendowment.org/2019/10/31/russia-in-middle-east-jack-of-all-trades-master-of-none-pub-80233

Rowa, Y. J. (2021). *Disruptive Islamism*:'Islamic radicalisation'in public discourse, and the strategies and impact of terrorist communication on refugees and host communities. Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression, 1-33.

Rodkiewicz, W. (2020). *Defying America. Russia's policy towards Iran*.

Shangaraev, R., & Timakova, O. (2020, March). Peculiarities of Russia's Geopolitical Status in the Middle East. In "New Silk Road: Business Cooperation and Prospective of Economic Development"(NSRBCPED 2019) (pp. 105-109). *Atlantis Press.*

Saidi, H. (2020). *The Political Economy of the IRGC's involvement in the Iranian Oil and Gas Industry*: A Critical Analysis

Thirlwel, Mark (2010)" the return of Geo-economics: Globalisation and National Security", Lowy Institute for international policy,
available at: *http://www.files.ethz.ch/isn/121234/ Thirlwel,%20the%20return%20of%20geo-economics-web%20print.pdf,Accessed:febrary 18,2021*

Maher, N. (2020). Balancing deterrence: Iran-Israel relations in a turbulent Middle East. *Review of Economics and Political Science*.

Mahdy, H. M., & Hassanein, T. M. (2020). an Economic Study of The Iranian-Gulf Foreign Trade and Its Impact on The Saudi Economy. *Sinai Journal of Applied Sciences*, *9*(1) .

Mearsheimer, Johnj. (2006), "*The tragedy of Great power politics*" New York. W.W.Norton and Co.

Mau, V. A. (2020). Economics and politics in Russia: On the eve of an acute crisis. Russian *Journal of Economics*, 6, 91.

Morgenthau, Hans J. (1973) "Politics among nations. The struggle for power and peace", *New York: Alfred A. Knoft.*

Mohammed, A. K. S. (2020). The Russian-American Competition in the Middle East after 2011: Future Scenes. *Journal Of Al-Frahedis Arts*(41)12.

Moshirzadeh, Homeira. (2017). Evolution in theories of international relations. Tehran: Samat. 116 (in Persian).

Melamedov, G. (2020). Why Russia Wants Lebanon. *Middle East Quarterly*.

Nakhli, S. R., Rafat, M., Dastjerdi, R. B., & Rafei, M. (2021). *Oil sanctions and their transmission channels in the Iranian economy*: A DSGE model. Resources Policy, 70, 101963.